

3. Kalinin, V. (1997). Formula ekologicheskogo obrazovaniia [Formula of environmental education]. *Evraziia. Priroda i Liudi*, 6, 39–40.
4. Maksakovskii, V. P. (1998). O skvoznykh napravleniakh v shkolnoi geografii [On Cross-cutting directions in school geography]. *Geografii v Shkole*, 1, 45–50.
5. Morozova, N. V. (2012). Ekologizatsiia obrazovaniia kak sredstvo formirovaniia ekologicheskoi kultury [Ecologization of education as a means of forming an ecological culture]. *Fundamentalnye issledovaniia*, 3 (part 2), 300-304.
6. *Ekologicheskii entsyklopedicheskii slovar* [Ecological Encyclopedic Dictionary]. (2006). Moscow: Izdatelstvo “Noosfera”.

Пруцакова Ольга Леонідівна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України

Пруцакова Ольга Леонидовна, кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник, ведущий научный сотрудник лаборатории внешкольного образования Института проблем воспитания Национальной академии педагогических наук Украины

Olha Prutsakova, Leading Researcher of Laboratory of Out-of-School Education of the Institute of Problems on Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, PhD in Pedagogics, Senior Researcher

УДК 37:808.56-053.4:75

В. В. Рагозіна, м. Київ

БЕСІДА ЯК ІНСТРУМЕНТ ОРГАНІЗАЦІЇ СПРИЙМАННЯ ТА ОБГОВОРЕННЯ ТВОРІВ ЖИВОПИСУ З ДІТЬМИ: ТИПИ І ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД

У статті актуалізується проблема важливості і необхідності забезпечення спілкування дітей дошкільного віку з творами живопису різних жанрів в умовах дошкільного навчального закладу. Доведено, що одним із вагомих інструментів у цьому процесі є бесіда. Автор аналізує типи бесід, які використовуються в освітній дошкільній практиці (вступна, мистецтвознавча, монографічна, евристична, творча, фасилітована), розкриває специфіку їх використання під час організації сприймання і обговорення художніх творів з дошкільниками та на прикладах показує, як конструюються питання різних типів.

***Ключові слова:** сприймання, обговорення, твори живопису, діти дошкільного віку, бесіда, типи бесід, фасилітована бесіда.*

Навчання, виховання і розвиток дитини-дошкільника в умовах ДНЗ України здійснюється на засадах компетентнісного підходу. Відповідно, результатом є набуття дитиною на кінець старшого дошкільного віку компетенцій в різних сферах і, зокрема, художньо-продуктивної компетенції, що передбачає уміння: сприймати мистецький твір з позиції краси, вирізняти його як естетичний; виявляти себе емоційно сприйнятливим та естетично чуйним поціновувачем, тобто насолоджуватися мистецтвом, розуміти образну специфічність різних видів мистецтва, інтегрувати у практичній мистецькій діяльності набутий досвід сприймання, творення прекрасного і власний життєвий досвід, комунікувати з іншими з приводу змісту і краси творів, їх засобів (за змістом освітньої лінії Базового компонента “Дитина у світі культури”).

Основоположну роль у набутті художньо-продуктивної компетенції дошкільника відіграє сприймання, а одним з вагомих методів його розвитку є спілкування з творами мистецтва у процесі сприймання і обговорення художніх творів. До сприймання картин дітей залучають з молодшого дошкільного віку, однак обговорення творів потребує певного художнього і життєвого досвіду, мовлення, що відзначає старшого дошкільника. Тому звузимо межі нашого дослідження висвітленням бесід як методів сприймання і обговорення творів живопису з дітьми старшого дошкільного віку.

Узагальнення розвідок з означеної теми дозволяє пересвідчитися, що проблема знайшла відображення у роботах початку і середини ХХ століття (А. Бакушинський, А. Біне, Г. Люблінська, В. Мухіна, Г. Овсепян, С. Рубінштейн, В. Штерн та ін.), які опрацьовували питання організації процесу сприймання і форм роботи, підбору художніх творів, стадій естетичного сприймання та тощо. Учені дійшли висновків: дошкільники виявляють здатність до сприймання і розуміння творів мистецтва (Є. Фльоріна, Н.Сакуліна, О. Апраксіна), що ґрунтується на їх сенсорному розвитку (Л. Венгер, Є. Корзакова, Т. Лаврентьєва, Г. Люблінська, В. Сохін, В.Холмовська) за умови активізації сприймання мистецьких творів (Б.Теплов). Дослідження сприймання живопису (М. Грібанова,

Н. Зубарева, М. Іванішина, Г. Підкурманна, А. Чернишова, Р. Чумічова) засвідчили можливість старших дошкільників емоційно сприймати і відгукуватися на зміст твору, вирізняти задум і художні засоби (Н. Ветлугіна, Н. Карпінська, В. Єзикеєва, І. Держинська, Т. Комарова). Як показує практика, в організації спілкування дітей з творами мистецтва найчастіше використовуються методи інформаційного типу. Про інші методи педагога мають загальне уявлення, оскільки у методичній літературі їх описано побіжно. З огляду на такий стан вважаємо за потрібне розкрити типи бесід як інструменту пізнання дітьми творів живопису, розглянути їх особливості та використання на практиці, що становить *мету статті*.

Бесіда є найпоширенішою формою спілкування з метою обміну враженнями, думками, почуттями, інформацією, що стимулює людську думку в нових напрямках; вона активізує зусилля її учасників щодо забезпечення співробітництва та впливу один на одного.

У педагогічному процесі бесіда на теми мистецтва виступає самостійною формою художньо-естетичного виховання і художньою формою процесу спілкування педагога та дітей, предметом і змістом якої є мистецтво. Як один з універсальних методів художньо-естетичного виховання дитини, бесіда на теми мистецтва органічно входить до структури занять зображувальною діяльністю та інтегрованих художніх занять у ДНЗ, використовується у дозвіллі з дошкільниками. Така бесіда, – вважають дослідники, є “пробуджуючим імпульсом”, першим кроком дитини на шляху до мистецтва і творчості [3, с. 128]. Тематика мистецьких бесід невичерпна. У контексті нашого дослідження розглядатимуться бесіди, які використовуються в організації сприймання і обговорення зі старшими дошкільниками творів живопису, тобто бесіди за картиною, про художника, про історію створення картини тощо.

Живопис є видом образотворчого мистецтва і характеризується просторовим характером образів, що передаються на двомірній площині і сприймаються зором. Для створення образу у живописі використовують специфічні засоби: колір і колорит, які добре сприймаються дітьми. Дошкільники одразу відчувають настрій картини, навіть якщо й не миттєво визначаються із сюжетом через багатоплановість, багатофігурність композицій, – ось чому твори живопису потребують

уважного їх спостереження, уваги до деталей і вважаються найскладнішим жанром для сприймання дітьми дошкільного віку [5, с. 214-215]. Однак, за умови відповідного педагогічного супроводу, як підтверджують Н. Ветлугіна, Н. Карпінська, В. Єзикеєва, І. Дзержинська, Т. Комарова та ін., старші дошкільники здатні до цілісного сприймання, для якого характерне уміння визначати зміст і виразні засоби.

У ДНЗ живопис представлено репродукціями картин різних жанрів: натюрморт, пейзаж, портрет, побутова картина, історичні полотна, казково-билинні картини. У чинних програмах наведено орієнтовні переліки таких творів і окреслено завдання: розвивати естетичне сприймання, розуміння змісту творів і засобів виразності, почуттів, відтворених художником, формування ціннісного ставлення до живопису і вміння давати естетичну оцінку творам, виховання морально-естетичних рис, інтересів і почуттів у процесі сприймання творів [5, с. 210]. Для досягнення поставлених завдань педагоги обирають різні методи і прийоми. З-поміж них зазвичай домінує інформаційна бесіда, що використовується разом із повідомленням, наприклад: “Діти, сьогодні ми оглянемо картину відомого українського художника К. Трутовського, яка називається “Одягають вінок”) та з мистецтвознавчою розповіддю педагога, яка нагадує “театр одного актора” (педагога) [3, с. 129] і доносить до дітей підготовлену інформацію щодо: теми твору (про що картина?), змісту (що зображено?), виразних засобів (як зображено?), естетичної цінності картини, ставлення до зображеного, сформульованого образними висловленнями. В *інформаційній бесіді* почуте актуалізується запитаннями: Як називається картина? Хто написав цю картину? Про що вона? Які засоби застосував художник (світло, колір, композиція)? та ін. Фахівцями розроблено схеми розглядання з дошкільниками картин різних жанрів (М. Грибанова, Е. Короткова, Р. Чумічова), хоча вони мають дещо подібні композиції – від питань про автора і назву картини, її зміст, через засоби виразності до основної ідеї полотна, його естетичної цінності.

На нашу думку, попри корисність таких методів, їх спрямованість у сприйманні художніх творів – дати обсяг знань дошкільникам і націлити на їх відбиття. За такого “знанневого” підходу домінує педагог як транслятор знань – при монологічному викладі матеріалу і алгоритмізованій

репродуктивними запитаннями бесіді діти виступають пасивними відтворювачами готової інформації, вони “бачать” мистецький твір очима вихователя, тому мотивація занурення у художній твір не з’являється, як і бажання поділитися з іншими своїми враженнями. Власне, такі методи цього і не передбачають, як і не сприяють активності більшості учасників.

Використовуються ще такі різновиди бесід: *вступна*, якою відкривають заняття, – вона сприяє “входженню” у твір; *монографічна*, присвячена творчості художників; *інтегрована*, у зміст якої включено різні види мистецтва. Зауважимо, що з огляду на вік дошкільників, зміст перших двох не може бути переобтяжений біографічними даними, фактами, подробицями; інколи метод вступної бесіди можна замінити проблемним запитанням, наприклад: Цей портрет художник Гойя переписував декілька разів. Як ви думаєте, чому він це робив? чи загадкою: Сьогодні ми дізнаємося, який улюблений колір французького художника Ван Гога і якими квітами він милувався понад 100 років – ці квіти ми спостерігаємо і в нашій місцевості. Навіть якщо діти не дійдуть до достовірної версії (художник переписував портрет щоразу, коли її персонаж отримував нову медаль; улюблений колір В. Гога – жовтий, різні його відтінки “грають” на картині “Соняхи”), вони вже будуть вмотивовані до обговорення цих творів. Що стосується інтегрованої бесіди, то слід ретельно продумувати теми (“Портрет у музиці і живописі”, “Мелодії і фарби осені”) та домірно поєднувати змістові складники різних видів мистецтва.

Зазначимо, що ці бесіди теж вибудовуються за типом “театру одного актора” – едагога. І все ж дослідники вважають, що їх успіх залежить від мовної акторської майстерності вихователя, його емоційного ставлення до матеріалу та вміння втілити режисерський задум у композиції бесіди [3, с. 130].

Сучасною педагогічною технологією є *евристична бесіда* з її націленістю на діалог, обмін думками і відкриття нового знання; вона більше відповідає проблемному навчанням і має специфічну структуру. Якщо у звичайній бесіді однолінійно чергуються запитання (З) і відповідь дитини (В): (З–В–З–В–З–В– і т.д.), то в евристичній бесіді можлива нескінченна кількість відповідей на запитання “Що відбувається на картині?” – з огляду на невизначеність, багатозначність художнього образу. Така особливість потребує від педагога не тільки майстерності

формулювання запитань, але й готовності до педагогічної імпровізації і вміння у будь-який момент підхопити та розвинути ту чи іншу лінію обговорення: відштовхуючись від найбільш продуктивних відповідей, педагог вибудовує процес обговорення [4, с. 111-114]. Так, під час бесіди за картиною К. Трутовського “Одягають вінок” на запитання “Що відбувається?” вихователь може отримати такі відповіді: 1. Тут грається мама з дітьми. 2. Доросла жінка одягає вінок дитині. 3. Скоро буде весілля, і вбирають дружку. 4. Мабуть, яесь свято. Для продуктивної бесіди педагог продовжує версію 2 або 4 і розвиває їх запитаннями: А що ти помітив такого, що одягають саме вінок? Як думаєте: вінок одягають чи знімають? Хто, на ваш погляд, його одягає? Як гадаєте, чому його одягають? Як вважаєте, про що думає жінка, яка вдягає вінок? Якщо про якісь частини картини чи персонажів ще не говорили, доцільними будуть спрямовальні запитання: Що можемо сказати про дитину, якій одягають вінок? (саме дитину, а не дівчину – це мають сказати самі учасники обговорення). І далі, після того, як діти визначилися, що це дівчинка, конкретне запитання: Якою зобразив дівчинку художник? Який у неї настрій? Як ви думаєте, їй подобається її одяг? Яким намалював художник одяг дівчинки? – запитання націлюють на дискусію щодо художніх засобів.

У бесіді, особливо евристичній, важливою є *постановка запитань*; форма запитань прямо позначається на змісті дитячої інтерпретації: запитання “Що тут намальовано?” змушує перелічувати предмети; інша форма – “розкажи, що тут відбувається” чи “розкажи про картину” спонукає дитину помічати сюжет, вдивлятися у деталі і характеризувати предмети, об’єкти, виділяти їх ознаки, знаходити зв’язки між ними [6, с. 19, 21-58]. На етапі аналізу змісту і виділення засобів виразності бесіди пропонуються запитання узагальнюючого характеру (“Як би ти назвав цю картину?”, “Що красивого зобразив художник?”, “Який настрій відтворив автор і чому?” та ін.); на етапі формування особистісного ставлення до картини – розчленовувальні (“Що ти помітив на передньому плані?” та ін.) і конкретні (“Чим тобі сподобалась картина?” та ін.) запитання, покликані активізувати мисленнєву і почуттєву сфери дитини [10, с. 30-33].

Вважаємо, що слід так формулювати запитання, аби не нав'язувати дитині свого бачення, а давати уявлення про допустимість множинності трактувань художнього образу: Як ти думаєш? А чи не здається тобі, що...? Чи ти бачив щось подібне? Помилкою є запитання-судження на початку бесіди [8, с. 61], наприклад: Як намалював художник дорослих і дітей? (вже означено – це дорослі і діти); Про що вони розмовляють? (вже встановлено – персонажі розмовляють); Що можна сказати про зимовий парк? (вже означено – це зимовий парк). Чим відрізняються візочки, одяг від сучасних? (вже схарактеризовано – це не сучасні речі). Запитання мають вибудовуватися так, що дитина сама “вичерпувала” з мистецького твору (за О. Леонтьєвим) зміст і встановлювала зв'язки між ним і художніми засобами.

Дослідники пропонують чергувати бесіду з ігровими (“відгадай назву картини”, “хто більше побачить у картині”), словесними (вікторини, читання віршів); практичними (знаходження парних картин, оформлення куточка) методами [6, с. 214]; прийомами колористичних і композиційних варіантів, уявного створення власної композиції, точних установок [8, с. 30-33]. Доцільно також поєднувати різні типи бесід в одній структурі: 1. Введення у тему: яскрава й образна інформація, постановка проблеми. 2. Головна інформація, що окреслює ключові поняття та істотні моменти. 3. Додаткова інформація (факти, приклади, цитати). 4. “Естетичний простір” – оформлення приміщення. 5. Позитивна атмосфера і драматургія, що вибудовується з різних за емоційним змістом блоків, творів та контрастних видів діяльності. 6. Психологічна підготовка до сприймання творів. 7. Сприймання творів у тиші. 8. Евристичний пошук вирішення поставлених проблем, завдань (точне формулювання запитань, діалог, знаходження аргументованих відповідей, акцент на суттєвому). 9. Активізація сприймання (використання контрастних видів діяльності). 10. Узагальнення – підсумкові запитання, творчі методи (вікторина, кросворди), висновки. 11. Творчі завдання для самостійної роботи (“стимули для післядії”) [3, с. 129-130]. На нашу думку, композиція, що підкріплюється змістом, використаними методами та забезпечує драматургію, характеризує *творчу бесіду* – вона трансформується в інтерактивне дійство з багатьма різноманітними видами художньої діяльності.

Цікавий підхід демонструє Ф. Барб-Галль, яка пропонує до розгляду дітей мистецтво різних видів, епох, стилів, зокрема й живопис ХХ століття, бо “усяке малярство здатне промовляти до дитини”, крім цього “діти несвідомо засвоюють багато способів бачення, які походять з глибини найдавніших живописних традицій” [2, с. 46]. Авторка виокремлює індикатори 5-7-річних (що їм найбільш подобається розглядати) і відповідно вибудовує запитання пошукового типу, наприклад: Картину почепили неправильно? А можна повісити її нормально? Треба ставати на голову, щоб її роздивитися?, а також акцентні речення, які звертають погляд дитини до різних частин, персонажів, засобів твору: Тут двоє велосипедистів. Колеса велосипедів схожі на диски. Тут усе жовте. Очі в них того ж кольору, що й велосипеди (до картини Г. Базеліца “Дівчата з Ольмо II”). Важливо: дорослий має вести бесіду так, щоб більше цікавитися думкою дитини і стримувати власний ентузіазм у висловленні всього, що знає, – це одне з правил успішної екскурсії, на думку французької дослідниці [2, с. 10-15].

У пошуку найбільш ефективних методів обговорення творів живопису (адже успішна екскурсія з дітьми – це “сумісна з педагогом творча колективна обробка вражень” [1, с. 259], виокремлюємо *фасилітовану бесіду* (дискусію) як навчальну технологію, що передбачає опосередковану участь педагога у самонавчанні дітей. Одну з таких технологій розроблено американцями А. Хаузен і Ф. Єнавайном для освітньої програми “Формування образного мислення” (“VTS”), що впроваджувалась у різних країнах, зокрема в Україні у 1999-2003 роках на базі НМЦ “Інтелект” групою фахівців (Масол Л. М., Рагозіна В. В. та ін.) [7]. Програма має на меті розвиток здібностей сприймати й інтерпретувати художні образи за умови відсутності будь-якої інформації про автора і картину. В основі методики – фасилітована дискусія із системою запитань: Що відбувається на картині? – спрямоване на висловлення дітьми всього того, що вони визначили, і стимулює заглиблюватися у сюжет картини, розповідати про події, персонажів, частини зображення та ін. Що ще відбувається на картині? – спонукає уважніше розглядати елементи полотна. Необхідність аргументації забезпечують уточнювальні запитання: Що ти тут бачиш такого, що дозволяє тобі так говорити?, Де це ти побачив?, Як це можна зрозуміти з картини?, які наближають дитину до об’єкта сприймання. Додаткові запитання уво-

дяться поступово: Що тут відбувається? Що можна сказати про це зображення? Що ще ви тут помітили? Хто може щось додати? Можливо, хтось помітив те, про що ще не говорили? Усі картини вибудовано у послідовні тематичні ряди з ускладненням відповідно до досвіду дітей: на 2-3-му роках навчання вводяться портрети і міські (сільські) пейзажі, історико-побутові картини й, відповідно, з'являються запитання: Що ви можете сказати про цю людину? Що ви можете сказати про місце, де це відбувається? Що можна доповнити, говорячи про місце дії? Важливими складовими технології є парафраз (чіткий і лаконічний переказ думки дитини близько до її смислу педагогом) і пов'язування думок, або лінкінг (сприяє розгортанню групової дискусії, мотивує дітей здійснювати самостійний пошук, сприймати нові ідеї та трансформувати власні). Застосування ФОМ дає дошкільникам змогу самостійно розпізнавати зміст картин, засоби, що є особливо цінним для дитини.

В організації сприймання і обговорення творів живопису з дітьми використовуються різні типи бесід. Вважаємо: обмежувати старших дошкільників бесідами інформаційного типу не слід з огляду на їх зрслий рівень досвіду, активності, мовлення. Ураховуючи висновки вітчизняних і зарубіжних фахівців щодо можливості дітей старшого дошкільного віку виділяти зміст і засоби художньої виразності у творах живопису за умови їх активного сприймання, а також зважаючи на вікові особливості в організації рогляду художніх творів, до найбільш ефективних методів відносимо евристичну і фасилітовану бесіди, які стимулюють колективне обговорення й забезпечують індивідуальний розвиток дитини. Продуктивною видається і творча бесіда, яка допомагає “занурити” дитину у міні-виставу за темою твору – в обговорення його змісту, гру, практичні завдання.

Поряд з означеним підходом, що набуває поширення, ефективною є реалізація художньо-творчого розвитку дітей під час пізнання ними творів художників у власній практичній діяльності. Як приклад – авторський альбом для дітей 6-го року життя “Вчимося у митців декоративно-ужиткового мистецтва: ліпимо, малюємо”. Щодо опрацювання цієї ідеї, перспективним вбачається розроблення технологій ознайомлення дітей різного віку з художніми творами різноманітних жанрів.

Література

1. Бакушинський А. В. Художественное творчество и воспитание / составитель Н. Н. Фомина, вступительные статьи Н. Н. Фомина, Т. А. Копчева. – М. : Карапуз, 2009. – 304., илл. – (Педагогика детства).
2. Барб-Галль Ф. Як розмовляти з дітьми про мистецтво / пер. з франц. Софії Рябчук. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2014. – 192 с.
3. Креативний ребенок: диагностика и развитие творческих способностей. Серия “Мир вашего ребенка”. – Ростов н/ Д : Феникс, 2004. – 416 с.; цв. илл.
4. Рагозіна В. В. Формування творчих здібностей молодших школярів у процесі музичної діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Ін-т проблем виховання АПН України. – К., 1999. – 199 с.
5. Сухорукова Г. В., Дронова О. О., Голота Н. М., Янцур Л. А. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі : підручник / за заг. ред. Г. В. Сухорукової. – Київ : Видавничий дім “Слово”, 2010. – 376 с. : іл.
6. Ученые записки Ленинградского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. Т.18. / отв. ред. С. Л. Рубинштейн. – Л. : 1939. – 348 с.
7. Формування образного мислення. Методичні рекомендації вчителям з особистісного та естетичного розвитку молодших школярів за програмою ФОМ. – Нью-Йорк – Київ : НМЦ “Інтелект”, 2002. – 46 с. (у співав. з Бібік Н. М., Масол Л. М. та ін.).
8. Чумичёва Р. М. Дошкольникам о живописи / Р. М. Чумичёва. – М. : Просвещение, 1992. – 126 с., 16 л. ил.

В. В. Рагозіна

Беседа как инструмент организации восприятия и обсуждения произведений живописи с детьми: типы и педагогическое сопровождение

Институт проблем воспитания Национальной академии педагогических наук Украины (9 ул. Берлинского, Киев, Украина)

В статье актуализируется проблема важности и необходимости обеспечения общения детей дошкольного возраста с произведениями живописи разных жанров в условиях дошкольного учебного заведения. Доказано, что одним из весомых инструментов в этом процессе является беседа. Автор анализирует типы бесед, которые

используются в образовательной дошкольной практике (вступительная, искусствоведческая, монографическая, эвристическая, творческая, фасилитированная), раскрывает специфику их использования в ходе организации восприятия и обсуждения художественных произведений с дошкольниками и на примерах показывает, как конструируются вопросы разных типов.

Ключевые слова: восприятие, обсуждение произведений живописи, дети дошкольного возраста, беседа, типы бесед, фасилитированная беседа.

V. V. Rahozina

Perception and Discussion of Paintings with Preschoolers: Domestic and Foreign Approaches

Institute of Problems on Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine (9 Berlynskooho Str., Kyiv, Ukraine)

The article deals with the approaches to the organization of preschool children's perception and discussion of the paintings in Ukrainian and foreign artistic pedagogy and the system of preschool education. The author concludes that Ukrainian artistic practice is directed at learning information about the artists, their works, recognition of their ideas, defining means of artistic expressiveness and aesthetic value of the painting. Moreover, the author explains how to use main methods (pedagogue's art narrative, information conversation, description) and additional methods (verbal, game). In the foreign approaches, teachers are aimed at child's creative individual development in the process of communication with artistic works such as discussion in a team, games on the theme of paintings, creative projects and tasks in the context of artistic works. The author's album of artistic creativity for senior preschooler "Learn Decorative and Applied Arts under Artists: Sculpt and Draw" recommends how to implement a comprehensive approach to organization of children's artistic and creative activity. This approach involves integration of perception and discussion of artistic works by children, acquiring of technical artistic skills and individual practical activity to create an artistic image.

Keywords: perception of paintings, discussion of paintings, preschoolers, Ukrainian approaches, foreign approaches, methods, author's album "Learn Decorative and Applied Arts under Artists: Sculpt and Draw".

References

1. Bakushinskiy, A. V. (2009). *Hudozhestvennoe tvorchestvo i vospitanie* [Artistic creativity and education]. Moscow: Karapuz.

2. Barb-Gall, Françoise (2014). *Yak romovliaty z ditmy pro mystetstvo* [How to talk with children about art]. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva.
3. Kreativnyi rebenok: Diagnostika i razvitie tvorcheskikh sposobnostei / Seriya "Mir vashego rebenka" [Creative child: Diagnosis and development of creative abilities / Series "The world of your child"]. (2004). Rostov-on-Don: Feniks.
4. Rahozina, V. V. (1999). *Formuvannya tvorchih zdibnostey molodshih shkoiyariv u protsesi muzichnoyi diyalnosti* [Formation of creative abilities of junior pupils in the process of musical activity]. (Doctoral dissertation, Kyiv).
5. Sukhorukova, H. V., Dronova, O. O., Holota, N. M., & Yantsur, L. A. (2010). *Obrazotvorche mystetstvo z metodykoi vykladannia v doshkilnomu navchalnomu zakladi* [Fine Art with teaching methods in kindergarten]. Kyiv: Vydavnychi Dim "Slovo".
6. Rubinshtein, S. L. (1939). *Uchenye zapiski Leningradskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta im. A. I. Gertsena: Vol. 18* [Scientists notes of the Leningrad State Pedagogical University them. A.I. Herten]. Leningrad: LGPU im. A. I. Gertsena.
7. Masol, L. M., Bibik, N. M., & Rahozina, V. V. (2002). *Formuvannya obraznoho myslennia*. [Formation of figurative thinking]. New York-Kyiv: NMTS "Intelekt".
8. Chumichova, R. M. (1992). *Doshkolnikam o zhivopisi* [On painting to preschoolers]. Moscow: "Prosveschenie".

Рагозіна Вікторія Валентинівна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник лабораторії дошкільної освіти і виховання Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України

Рагозина Виктория Валентиновна, кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник, ведущий научный сотрудник лаборатории дошкольного образования и воспитания Института проблем воспитания Национальной академии педагогических наук Украины

Viktoria Rahozina, Leading Research Scientist at the Laboratory of Preschool Education of the Institute of Problems on Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, PhD in Pedagogics, Senior Researcher